

İBN EBİ ŞEYBE'NİN *MUSANNEF*'İNDE YER ALAN URVE B. ZÜBEYR'İN HZ. PEYGAMBER'İN HAYATIYLA İLGİLİ RİVAYETLERİNİN SİYER AÇISINDAN ÖNEMİ

İBN EBİ ŞEYBE IN *MUSANNEF* URVE B. ZÜBEYR'S HZ. THE IMPORTANCE OF CYPRIOTS OF THE PROPRIETARY RELATIONS OF THE PROPHET'S LIFE

*Ramazan ÖNAL**1*

ÖZET: İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde bulunan 1000'e yakın siyer ve meğâzî rivayetinden 46 tanesi Urve b. Zübeyr'e nispet edilmiştir. Bu rivayetlerin tamamı içerik itibarıyla diğer kaynaklardaki bilgilerle örtüşmektedir. Ancak az da olsa İbn Ebî Şeybe'nin münferit kaldığı rivayetler de bulunmaktadır. Urve'den nakledilen bu bilgiler Cerh ve ta'dil kriterlerine göre güvenilir kabul edilen 14 şeyh aracılığıyla aktarılmıştır. Rivayetlerde işlenen konular ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'in Medine dönemine ait hayatıyla ilgilidir. Bununla birlikte Necâşi'nin Müslüman olması, Hz. Ebû Bekr'in azad ettiği köleler ve Hz. Hatice'nin vefatı gibi Mekke dönemine ait bazı konular da yer almaktadır.

Anahtar sözcükler: Meğâzi Resulillah, Siyer, İbn Ebî Şeybe, Urve b. Zübeyr, Mekke ve Medine Dönemi, Abbâsî hilafeti.

ABSTRACT: About a 1000 prophetic biographies in the Musannefi of Ibn Abi Shaybe and forty six of Megazi's Narratives had been attributed to Urve b. Zübeyr. All of these narrations are authentic in terms of charter, and are also overlap with information which are in the other sources. But even if just a smidgen, there are narratives that Ibn Abi Shaybe has been kept alone. This information transmitted from Urve was transmitted through 14 sheikhs that have been accepted as reliable according to the criteria of cerh and tadil. Topics studied in the narratives are mainly interested in the life of the Prophet during the Medina period. However, in the work there are also some subjects of the Mecca perion such as Necasi's being a Muslim, slaves freed by Abu Bakr, and Hatice's death.

Keywords: : Megazi's Prophetic Biography, Ibn Abi Shaybe, Urve b. Zübeyr, the period of Mecca and Medina, Abbasid's Caliphate.

GİRİŞ

I. İbn Ebî Şeybe'nin (ö. 235/849) Hayatı

İbn Ebî Şeybe, 159-235/776-849 yılları arasında Abbâsî hilâfetinin merkezi ve aynı zamanda yüzlerce sahabe ve tabiinin yerleştiği, İslam kültür mirasının ortaya çıkıp geliştiği mekânlar olan Kûfe, Basrâ, Bğdâd ve çevresinde yaşamıştır.² Onun yetişmesinde başta ilim ehli

* Bu makale yazarın doktora tez çalışmasından faydalanılarak hazırlanmıştır. Bk. Ramazan ÖNAL, İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'indeki Siyer ve Meğâzî İle İlgili Rivayetlerinin Tespiti ve Değerlendirilmesi (Mekke Dönemi) (Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Bursa 2016.

** Öğr. Gör., Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, ramazonanal@hotmail.com

² Bağdadi, el-Hatib el-Hafiz Ebu Bekr Ahmed b. Ali (ö. 463), *Tarihu Bağdad*, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut, ts., X, 66; İbn Sa'd, Ebu Abdillâh Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakatu'l-Kübra*, Daru Sadır, Beyrut, 1966, VI, 413.

olan ailesinin büyük katkısının yanında rivayet naklettiği ve ilmî müzakerelerde bulunduğu 300 yüz civarında hocasının emeği vardır.³

Yaşadığı 75 yıllık hayatı önemli ilmî, fikrî ve siyasî olayların gerçekleştiği ve aynı zamanda ulemanın türlü sıkıntılara da maruz kaldığı dokuz Abbâsî halifesinin yönetimini dönemine denk gelmiştir. Hayatının büyük bölümü Kûfe ile Abbâsîlerin başkenti olan Bağdâd arasında gelmiştir. Halife Mütevekkil zamanında vefat ettiği sırada Irak'ın en meşhur âlimi olduğu kabul edilmiştir.⁴

İbn Ebî Şeybe, dönemin önde gelen âlimleri olan Abdullah b. Mübarek (ö. 181/797), Veki' b. Cerrah (ö. 197/812), Süfyan b. Ueyene (ö. 198/813), Yahya b. Said el-Kattan (ö. 198/813) ve Abdurrezzak b. Hemmam'dan (ö. 211/826) hadis nakletmiş, cerh ve ta'dil âlimlerince güvenilirlik sınavında başarıyla geçmiş ve güvenilirliği konusunda ittifak edilmiştir.⁵ Kendisinden Kütüb-i Sitte yazarları (Tirmizî hariç), Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd, Belazûrî ve daha birçok hadis ve meğâzî âlimi rivayette bulunmuşlardır. Onun rivayetleri; tefsir, fıkıh, hadis, tarih ve biyografi gibi İslamî ilimlerin birçok alanlarında delil olarak kullanılmıştır.⁶

İbn Ebî Şeybe, İslamî ilimlerin çeşitli alanlarda eserler kaleme almıştır. Bunların arasında en önemli eseri olan ve aynı zamanda diğer bütün rivayet ve fikirlerini ihtiva eden *el-Musannef*'inde 39000 civarında rivayet nakletmiştir. Rivayetlerinin içeriğine bakıldığı zaman onun tıptan tefsire, tarihten ibadete, görgü kurallarından itikadî meselelere kadar bütün ilmî bilgilere hâkim olduğu görülmektedir.

Naklettiği bilgilerin tamamında sened kullanımına önem verdiği için inanç, ibadet, muamelatla ilgili rivayetlerinin yanında Siyer ve meğâzî bilgilerinin de sıhhati desteklenmiş ve bilgilerin kaynağını denetleme fırsatını sağlamıştır. Siyerle ilgili naklettiği rivayetlerin tamamında hadis âlimleri tarafından bilgiyi aktarma biçiminin en üstün yolu olarak kabul edilen ve büyük ölçüde bu bilgileri doğrudan hocadan naklettiğini ifade eden "*haddesena*" sigasını kullanmıştır. Birkaç rivayeti hariç meçhul kişilerden nakillerde bulunmamıştır.

İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'teki 39000 civarındaki rivayetlerini üç yüz civarında hocasından nakletmiştir. Sadece siyer ve meğâzî rivayetlerini aktardığı hoca sayısı ise 90 küsurdur ve bunlardan 17 hocası çeşitli alanlarda eser yazmış ilim adamlarıdır. Üstelik bu hocaların tamamına yakını güvenilir şahsiyetlerden oluşmaktadır. Ayrıca hocaları vasıtasıyla, siyerin en önemli kaynakları kabul edilen İbn İshâk, Zührî ve Urve b. Zübeyr'den naklettiği rivayet sayısı da azımsanmayacak miktardadır. Ancak bu rivayetlerin büyük bölümü bu müelliflere ait eserlerinde yer almamaktadır. Fakat İbn Ebî Şeybe, eserinde yer verdiği bu rivayetlerin tamamı diğer kaynaklardaki rivayetlerle desteklendiği için sıhhatleri konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Bu çalışmamızda İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde yer alan Urve b. Zübeyr'e ait rivayetler incelenecektir.

II. Urve b. Zübeyr

³ Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, (ö. 748) *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnaut vd., Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1985, Üçüncü Baskı, XI, 122-130; Ömeri, Abdülaziz b. İbrahim, *Kitabu'l-Meğâzî li İbn Eb Şeybe*, Daru İsbilya, Riyad, 1999,(Mukaddime) s., 14.

⁴ Zehebî, *A'lam*, VII, 401; X, 278, 279, 291; Suyuti, Hafız Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911), *Tarihu'l-Hulefa*, thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, ts. s., 279, 285, 293, 299, 306, 308, 335, 338; et-Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî (ö. 310/922), *Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk*, Beyrut 1987, VIII, 307; İbn Kesir, İmaduddin Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-Nihaye fi't-Tarih*, Mektebetu'l-Mearif, Beyrut, 1978, X, 272; Bağdadi, XIV, 19, 176; Yatkın, Nihat, Ebu Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitabu'l-Musannef'i, AÜSBE (Basılmamış doktora tezi), Erzurum 1998. s. 23.

⁵ Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, XI, 124.

⁶ Mizzi, *Tehzibu'l-Kemal*, XVI, 37-39.

İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'inde Yer Alan Urve B. Zübeyr'in Hz. Peygamber'in Hayatıyla İlgili Rivayetlerinin Siyer Açısından Önemi

İsmi, Urve b. Zübeyr b. el-Avvam b. Huveylid b. Esed b. Abdiluzâ b. Kusay b. Kilab'tır.⁷ Annesi Hz. Ebû Bekr'in kızı (Hz. Aişe'nin ablası) Esmâ (Zatu'n-Nitâkayn) bt. Ebû Bekr'dir, Künyesi ise Ebû Abdillâh'tır.⁸

Urve, 23/643 senesinde doğmuştur.⁹ Vefat tarihi konusunda da muhtelif görüşler öne sürülse de¹⁰ güçlü olan görüşe göre 94/712 yılında vefat etmiştir.¹¹

Urve, ilmî çalışmalarına hadis, haber ve nesep bilgileri konusunda rivayet toplamakla daha erken dönemlerde başlamıştır.¹² Rivayet konusunda son derece titiz olan Urve, siyerle ilgili bilgileri özellikle "şuhudu ayan" denilen olaya tanıklık edenlerden rivayet etmeye özen göstermiştir.¹³ Urve'nin ilim noktasında ulaştığı dereceden dolayı sahabenin kendisine soru sormaya başladığı ifade edilmektedir.¹⁴ Urve haberleri yazma konusunda da oldukça titiz davranmış, yazmakla da kalmamış, arz etmeyi de şart koşmuştur.¹⁵

a. Kaynakları

Urve, aralarında ilim sahibi ashâbın da bulunduğu birçok kişiden nakil yapmıştır. Bunlardan bazıları; babası Zübeyr b. el-Avvam, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Amr b. el-As, Abdullah b. Cafer b. Ebî Talib, Abdullah b. Erkam, Abdullah b. Ömer b. el-Hattab, Abdullah b. Zema b. el-Esved, kardeşi Abdullah b. ez-Zübeyr, Amr b. el-As, Asım b. Ömer b. el-Hattab, Beşir b. Ebî Mesud el-Ensârî Beşir b. Sa'd, Cabir b. Abdillâh, Ebu Eyyüb Halid b. Zeyd el-Ensârî, Ebu Humeyd es-Saidî, Ebû Hureyre, Ebu Said el-Hudrî-bunda şüphe vardır-, Ebu Seleme b. Abdirrahman b. Avf, Eslemlerinin mevlası Cumhan, Hişâm b. Hakim b. Hizam, Kays b. Sa'd b. Ubade, Mervan b. el-Hakem, Misver b. Mahreme, Muaviye b. Ebî Süfyan, Muğıra b. Şu'be, Muhammed b. Mesleme el-Ensârî, Nafi' b. Cübeyr b. Mut'im, Numan b. Beşir, Ömer b. Abdilaziz, Said b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Sehl b. Ebî Hasme, Üsame b. Zeyd, Zeyd b. Sabit, Zübeyd b. es-Salt, annesi Esmâ bt. Ebî Bekr es-Sıddık, Esmâ bt. Umeys, Büsre bt. Safvan, Zeyneb bt. Ebî Seleme, Dıba' bt. ez-Zübeyr b. Abdilmuttalib, teyzesi Aişe, Amre bt. Abdirrahman, Fatıma bt. Ebî Hubeys, Fatıma bt. Kays, Habibe bt. Ebî Süfyan, Ümmü Seleme,

⁷ Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdillâh el-Buhârî (ö. 256/870), *et-Tarihü's-Sağir*, thk: Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'î/Mektebetü Dâri't-Türâs, Kahire 1977, I, 232; Müslim, *el-Künâ*, thk: Abdurrahim Muhammed Ahmed, el-Câmiatu'l-İslâmiyye, Medine 1404, I, 474; İbn Kutaybe, *el-Meairf*, 219, 222; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 395; Nevevi, *Tehzibu'l-Esmâ*, *Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luğât*, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, I, 305; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 124-125; Sehâvî, -Sehâvî, el-Hafız Şemsuddin Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1496), *et-Tuhfetu'l-Latîfe fi Târihi'l-Medineti's-Şerîfe*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1993, II, 258; Suyutî, *Tabakâtu'l-Huffâz*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1403, I, 29.

⁸ İbn Kutaybe, *el-Meairf*, 221; İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî, (ö. 354/965), *Mesâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1959, I, 64; *es-Sikât*, thk: Seyyid Şerefuddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1975, V, 194-195; Sehâvî, *Tuhfe*, II, 258.

⁹ Zehebî, *A'lam, Dirâsât*, IV, 422.

¹⁰ Mizzî, *Tehzib*, XX, 23; Suyutî, *Tabakat*, I, 30; İbn Kesir, *el-Bidaye*, Dâru'l-Ma'rife, III. Bsk., Beyrut 1998, IX, 126; Sehâvî, *Tuhfe*, II, 259; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 195; İbnü'l-Cevzi, *Safve*, thk. Tarık Muhammed Abdulmunim, Dar İbn Haldun Neşri, İskenderiye, II, 88; İbnü'l-Esir, *el-Kamil*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1979, IV, 582; Buhârî, *et-Tarihü's-Sağir*, I, 232.

¹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 181-182; Nevevi, *Tehzibu'l-Esmâ*, I, 305; Mizzî, *Tehzib*, XX, 24; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 126; Zehebî, *el-İber fi Haber men Ğaber*, thk: Salahuddin el-Muncid, Matbaatu Hükümeti'l-Kuveyt, İkinci Baskı, Kuveyt 1948, I, 110; İbn Hacer, *Takrib*, 389.

¹² Zehebî, *es-Siretu'n-Nebevviye*, thk: Hüsamuddin el-Kudsi, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut 1988, s., 1.

¹³ İbn Abdilber, *ed-Dürer fi İhtisâri'l-Meğâzi ve's-Siyer*, tlk, thrc: Mustafa Dîb el-Buğa, Teclidu'l-Fidâ, Dimaşk, 1984, s., 26.

¹⁴ Mizzî, XX, 18-19; Zehebî, *A'lam*, IV, 425; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 124.

¹⁵ Mizzî, XX, 15; Zehebî, *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehu Rivâye fi'l-Kütübi's-Sitte*, thk: Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible li's-Sakâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1992, II, 18; İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 179.

Ümmü Şerik ve Ümmü Hani bt. Ebî Talibtir.¹⁶ Yaşının küçük olması nedeniyle babasından az miktarda rivayet nakleden Urve'nin en önemli kaynağı teyzesi Hz. Aişe'dir.¹⁷

b. Ravileri

Kendisinden; oğulları Abdullah b. Urve ve Hişâm b. Urve, Abdullah b. Ebî Bekr, b. Muhammed b. Amr, Abdullah b. Ebî Seleme el-Maceşûn, Abdurrahman b. Humeyd b. Abdurrahman b. Avf, Ali b. Zeyd b. Cudan, Amr b. Dınar, Ata b. Ebî Rabah Cafer b. Muhammed b. Ali b. el-Hüseyn, Ebû Bekr b. Hafs b. Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkas, Ebu Bürde b. Ebî Musa el-Eşari, Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf, Ebul Esved Muhammed b. Abdurrahman b. Nefvel, Ebu'z-Zinad Abdullah b. Zekvan, Mevlası Habib (en önemli ravisi)¹⁸, İfrikiyye kadısı Halid b. Ebî İmran, Kardeşinin oğlu Muhammed b. Cafer b. ez-Zübeyr, oğlu Muhammed b. Urve, Muhammed b. Müslim b. Şihab ez-Zühri Muhammed b. Şeybe el-Hacebî Musa b. Ukbe, Abdurrahman b. Avf, Said b. Halid b. Amr b. Osman b. Affan, Salih b. Keysan, Süleyman b. Yesar, Ubeydullah b. Utbe b. Mesud, Vehb b. Keysan, oğlu Yahya b. Urve, Yezid b. Ruman, mevlası Zemil b. Abbas ve daha birçok tabiin ve tebe-i tabiin, ondan rivayet etmiştir.¹⁹

c. Eserleri

Urve'nin meğaziye dair eserinin olup olmadığı konusunda farklı görüşler ileri sürülse de, Ebû'l Esved tarafından nakledilen, meğazî rivayetlerini bir araya toplayan Muhammed Mustafa el-A'zamî onun *Meğazi Resulillah* isimli bir eserinin olduğunu iddia eder.²⁰ Yine Vâkîdî, " *O ilk meğazi tasnif edendir.*"²¹ dediği gibi Zehebî, Urve'nin *Meğâzî*'sinden bahsetmekte ve " *Urvenin Meğazi kitabını, Ebu'l-Esved el-Kuraşî (130?/747) Mısır'da rivayet etti.*"²² demektedir. İbn Kayyim el-Cevziyye, " *Ebu'l-Esved'in Meğazi'sinde Urve'den...*"²³ ve İbn Hacer, " *Ebû'l-Esved, el-Meğazi'de Urveden zikreder ki...*"²⁴ şeklinde ona atıfta bulunmuşlardır. Aynı şekilde Kâtip Çelebi de Urve'nin, ilk meğazi telif eden kişi, olduğunu ifade eder.²⁵

d. İbn Ebî Şeybe'nin Urve b. Zübeyr Rivayetlerini Naklettiği Hocaları

İbn Ebî Şeybe, farklı raviler aracılığı ile siyerle ilgili Urve'den naklettiği rivayet sayısı kesin olmamakla beraber 45 civarındadır. Bu rivayetlerden 12 tanesi *Musannef*'in genelinde değişik kitap ve bab başlıkları altında bulunmaktadır. Geriye kalan 33 rivayet ise siyere dair olan *Megazi* bölümünde yer almaktadır. Bu rivayetlerin sadece altı tanesi Ebu'l Esved tarafından nakledilen Urve b. Zübeyr'e ait rivayetleri bir araya getirerek *Meğazi Resulillah* isimli neşreden Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin çalışmasında yer almaktadır. İbn Ebî Şeybe Urve'nin rivayetlerini, aşağıda isimlerini ve kısa biyografilerini vereceğimiz 14 şeyhi aracılığı ile nakletmiştir.

1. Ebû Üsâme: Hammad b. Üsâme el-Kureşî (ö. 201/816), Kûfe'lidir. Dokuzuncu tabaka ricalindendir. Ebû Üsâme künyesi ile şöhret bulmuştur. Güvenilirlik derecesi, sika ve sebt

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 179; Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk: Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut tz., III, 413; *et-Târîhu's-Sağîr(el-Evsat)*, thk: Mahmûd İbrahim Zâyd, Dâru'l-Va'î, Mektebetü Dâri't-Türâs, Kahire, 1977, I, 232; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 395; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 194; İbnü'l-Cevzi, *Safve*, II, 88; Nevevi, *Tehzibu'l-Esma*, I, 305; Mizzî, XX, 12-14; Zehebî; *A'lam*, IV, 422; *el-Kaşif*, II, 18; İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 124; Sehâvî, *Tuhfe*, II, 258.

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 58-59, 61-69, 72, 76, 79, 85, 94, 114, 141.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 321.

¹⁹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, III, 413; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 395; Nevevi, *Tehzibu'l-Esma*, I, 305; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XX, 14-15; Sehâvî, *Tuhfe*, II, 258; Zehebî; *A'lam*, IV, 435;

²⁰ A'zami, *Dirasat*, I, 158.

²¹ İbn Kesir, *el-Bidaye*, IX, 124.

²² Zehebî; *A'lam*, VI, 150; Sehâvî, *Tuhfe*, II, 520.

²³ İbnü'l-Kayyim, Ebu Abdillâh Semsuddîn Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye (ö. 751/1350), *Câmiu's-Sîre*, cem: Yusri's-Seyyid Muhammed, Dâru'l-Vefâ, Birinci Baskı, Beyrut, 2002, s., 139.

²⁴ Urve, *Meğâzî Resulillah*, 192.

²⁵ Kâtip Çelebi, II, 604; Sehâvî, *Tuhfe*, II, 259; İbn Kesir, *el-Bidiye*, IX, 125.

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde Yer Alan Urve b. Zübeyr'in Hz. Peygamber'in Hayatıyla İlgili Rivayetlerinin Siyer Açısından Önemi

olarak kabul edilmiştir. Bazen tedlis yaptığı rivayet olunur.²⁶ İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili Urve'den naklettiği kırk altı rivayetin on tanesini Ebû Üsâme aracılığı ile aktarmıştır. Ebû Üsâme Urve'nin oğlu Hişâm'ın ravilerindedir ve Hişâm'dan altı yüz rivayet naklettiği söylenmektedir.²⁷ Rivayetlerden bir tanesi *Kitabu'l-Fedâil*'de²⁸, bir tanesi *Kitabu't-Tarih*'te yer almaktadır.²⁹ Geriye kalan sekiz tanesi ise *Kitabu'l-Megâzi*'de geçmektedir.³⁰

2. Abde b. Süleyman: Abde b. Süleyman el-Kilâbî, el-Kûfî (isminin Abdurrahman olduğu da söylenir) (ö. 187/803). Güvenirlik derecesi: Sika ve sebtir.³¹ İbn Ebî Şeybe'nin siyerle ilgili Urve b. Zübeyr'e dayandırdığı rivayetlerden on tanesini kaynaklarda Hişâm b. Urve'nin ravileri arasında gösterilen Abde b. Süleyman'dan³² nakletmiştir. Bu rivayetlerden bir tanesi *Kitabu't-Tarih*'te³³ diğer dokuz rivayet ise *Kitabu'l-Megâzi*'de³⁴ yer almaktadır.

3. Abdullah b. Nümeyr: Abdullah b. Nümeyr el-Hemedânî, Ebû Hişâm el-Kufî (ö. 199/814). Dokuzuncu tabaka büyüklerinden sika, ehl-i hadis ve ehl-i sünnettir.³⁵ Urve'nin ravileri arasında yer alır.³⁶ İbn Ebî Şeybe şeyhi Abdullah b. Nümeyr'den Hişâm aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den dört rivayet nakletmiştir. Rivayetlerden bir tanesi *Kitabu't-Tıbb*'da³⁷, biri *Kitabu's-Siyer*'de³⁸ iki tanesi ise *Kitabu'l-Megâzi*'de³⁹ yer almaktadır.

4. Abdurrahim b. Süleyman: Abdurrahim b. Süleyman el-Kinânî veya et-Tai Ebu Ali el-Eşel el-Mervizî (ö. 184/800) Fakih olup birçok esere sahiptir.⁴⁰ Hişâm'ın ravileri arasında yer almaktadır.⁴¹ İbn Ebî Şeybe, hocası Abdurrahim b. Süleyman'dan Hişâm aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den dört rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin bir tanesi *Kitabu'l-Fedâil*'de⁴², bir tanesi *Kitabu'l-Evail*'de⁴³ iki tanesi ise *Kitabu'l-Megâzi*'de⁴⁴ yer almaktadır.

5. Ebû Muaviye: Ebû Muaviye, Muhammed b. Hazım ed-Darîr (ö. 195/811), sikadır.⁴⁵ Hişâm'ın ravileri arasında yer almaktadır.⁴⁶ İbn Ebî Şeybe Eûu Muaviye'den Hişâm aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin bir tanesi *Kitabu'l-Cenâiz*'de⁴⁷, bir tanesi *Kitabu'l-Fedail*'de⁴⁸, bir tanesi ise *Kitabu'l-Megâzi*'de⁴⁹ yer almaktadır.

6. Hafs b. Gıyâs: Hafs b. Gıyâs b. Talk b. Muaviye en-Nahai Ebû Ömer el-Kufî el-Kâdî (ö. 194/810) sika ve fakihtir.⁵⁰ Hişâm b. Urve'nin talebesidir.⁵¹ İbn Ebî Şeybe Hafs b. Gıyâs'tan

²⁶ İbn Hacer, *Takrib*, I, 195; *Tehzib*, III, 2.

²⁷ Zehebi, *A'lam*, IX, 277; Mizzi, XXX, 235.

²⁸ **İbn Ebî Şeybe, "Fedâil", XVII, 252.**

²⁹ **İbn Ebî Şeybe, "Tarih", XVIII, 395.**

³⁰ İbn Ebî Şeybe, "Megâzi", XX, 254, 257, 270, 278, 329, 343, 379, 393, 395, 605.

³¹ İbn Hacer, *Takrib*, I, 53; *Tehzib*, VI, 458.

³² Mizzi, XXX, 235.

³³ **İbn Ebî Şeybe, "Tarih", XVIII, 355.**

³⁴ İbn Ebî Şeybe, "Megâzi", XX, 295, 317, 328, 378, 388, 389, 390, 492.

³⁵ İbn Hacer, *Takrib*, I, 457; *Tehzib*, VI, 57.

³⁶ Mizzi, XXX, 235.

³⁷ İbn Ebî Şeybe, "Tıbb", XII, 63.

³⁸ İbn Ebî Şeybe, "Siyer", XVII, 529.

³⁹ İbn Ebî Şeybe, "Megâzi", XX, 388, 579.

⁴⁰ İbn Hacer, *Takrib*, I, 804; *Tehzib*, VI, 306.

⁴¹ Mizzi, XXX, 235.

⁴² İbn Ebî Şeybe, "Fedâil", XVII, 153.

⁴³ İbn Ebî Şeybe, "Evâil", XIX, 574.

⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, "Megâzi", XX, 384, 517.

⁴⁵ İbn Hacer, *Takrib*, II, 157; *Tehzib*, IX, 137.

⁴⁶ Mizzi, XXX, 236.

⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, "Cenâiz", VII, 168.

⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, "Megâzi", XVII, 34.

⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, "Megâzi", XX, 354.

⁵⁰ İbn Hacer, *Takrib*, I, 189; *Tehzib*, II, 414.

⁵¹ Mizzi, XXX, 235; KÖSE, Saffet, "Hafs b. Gıyâs", DİA, XV, İstanbul 1997, 118.

Hişâm aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den üç rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin iki tanesi *Kitabu's-Siyer*'de⁵², bir tanesi de *Kitabu'l-Cenâiz*'de⁵³ geçmektedir.

7. Eb Halid el-Ahmer: Ebû Halid el-Ahmer Selmân b. HayyaÂn el-Ezdî el-Ahmer (ö. 190/806) Sadûktur. Bazen hata yaptığı bilinir.⁵⁴ Hişâm b. Urve'den rivayet alanlardandır.⁵⁵ İbn Ebî Şeybe Ebû Halid el-Ahmer'den Hişâm aracılığıyla Urve b. Zübeyr'den iki rivayet nakletmiştir. Rivayetlerin ikisi de *Kitabu'l-Meğazi*'de⁵⁶ yer almaktadır.

8. Veki' b. Cerrâh: Ebû Süfyân Veki' b. Cerrâh b. Melîh er-Ruâsî (ö.197/812) Kûfe'lidir. Sika, hâfiz ve âbid bir zattır.⁵⁷ Veki' b. el-Cerrâh: *Kütüb-i Sitte*'nin tamamında rivâyetleri vardır⁵⁸. Kaynaklarda Hişâm b. Urve'den rivâyet ettiği belirtilmektedir⁵⁹ Urve'den nakledilen Elliye yakın rivayetinin iki tanesi Veki'e aittir. Rivayetlerden bir tanesi *Kitabu's-Siyer*'de⁶⁰, ise *Kitabu'l-Meğazi*'de⁶¹ geçmektedir.

9. Yezîd b. Hârûn: Yezîd b. Harun b.Zâzân es-Sülemî el-Vâsîti(ö.206/821) Hafız, sıkka, mütkin, alim ve abiddir.⁶² Yezîd b. Hârûn Hişâm b. Urve'den Hammâd b. Seleme vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen 50 civarında rivayetinin iki tanesi Yezid b. Hârûn'a aittir. Rivayetlerin ikisi de *Kitabu'l-Meğazi*'de⁶³ yer almaktadır.

10. Halid b. Mahled: Halid b. Mahled el-Kutvanî, Ebu'l-Heysen el-Becelî (ö. 193/809) onuncu tabakadan olup sadûktur. Şiilikle itham edilmiştir.⁶⁴ Halid b. Mahled Hişâm b. Urve'den Ali b. Misher vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Halid b. Mahled'e aittir. Rivayet *Kitabu'l-Meğazi*'de⁶⁵ geçmektedir.

11. Affân b. Müslim: Ebû Osman Affân b. Müslim b.Abdullah es-Sifâr el-Basrî (ö.220/835) Buhari'nin doğrudan ve dolaylı olarak hadis naklettiği hocalarındandır. Sika, sebt ve huccettir. ⁶⁶ Affan b. Müslim Hişâm b. Urve'den Hammad b. Seleme vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Affan b. Müslim'e aittir. Rivayet *Kitabu'l-Meğazi*'de⁶⁷ geçmektedir.

12. Süfyân b. Uyayne: Ebû Muhammed Süfyân b. Uyayne b. Meymûn el-Hilalî el-Kûfî (ö. 198/814) Mekke'de 107-198 tarihleri arasında yaşadı. Oranın âlimlerindedir. Sika, hafız ve imamdır.⁶⁸ Süfyân b. Uyayne'nin Hişâm b. Urve'den rivayet naklettiği belirtilmektedir.⁶⁹

⁵² İbn Ebî Şeybe, "Siyer", XVII, 527; XVIII, 127.

⁵³ İbn Ebî Şeybe, "Cenâiz", VII, 162.

⁵⁴ Mizzî, XXX, 235.

⁵⁵ Mizzî, XXX, 235.

⁵⁶ İbn Ebî Şeybe, "Meğâzi", XX, 388, 483.

⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 123; *Takrib*, II, 331; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XVI, 37.

⁵⁸ İbn Hacer, *Takrib*, II, 331.

⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, XI, 23. Mizzî, XXX, 237; Özafşar, Mehmet Emin, "Veki' b. el-Cerrâh", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, 8-9.

⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, "Siyer", XVII, 529.

⁶¹ İbn Ebî Şeybe, "Meğâzi", XX, 328.

⁶² İbn Hacer, *Tehzib*, XI,366; *Takrib*, II, 372; Güler, Zekeriya, "Yezîd b. Hârûn", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, 521-522.

⁶³ İbn Ebî Şeybe, "Meğâzi", XX, 280, 380.

⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzib*, III, 116; *Takrib*, I, 218.

⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, "Meğâzi", XX, 280.

⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzib*, VII, 230-234; *Takrib*, II, 25. Kandemir, M. Yaşar, "Affân b. Müslim", *DİA*, I, İstanbul 1998, 399-400.

⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, "Meğâzi", XX, 280, 360-362.

⁶⁸ ez-Zehabî, *A'lam*, VIII, 554; İbn Hacer, *Tehzib*, IV,117; *Takrib*, I, 312.

⁶⁹ İbn Hacer, *Takrib*, II, 372. Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XXX, 235; Hatipoğlu, İbrahim, "Süfyân b. Uyeyne", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, 28-29.

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde Yer Alan Urve B. Zübeyr'in Hz. Peygamber'in Hayatıyla İlgili Rivayetlerinin Siyer Açısından Önemi

Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Süfyan b. Uyayne'ye aittir. Rivayet *Kitabu'l-Meğazi*'de⁷⁰ geçmektedir.

13. Yahya b. Âdem: Ebû Zekeriya Yahya b. Âdem b. Süleyman el-Kureşî el-Ümevî el-Kûfî (ö. 203/818)sika ve sadûktur.⁷¹ Yahya b. Âdem Hişâm b. Urve'den Hammad b. Seleme vasıtasıyla rivayet nakletmiştir. Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Yahya b. Âdem'e aittir. Rivayet *Kitabu'l-Meğazi*'de⁷² yer almaktadır.

14. Abdullah b. İdrîs: Ebû Muhammed Abdullah b. İdrîs b. Yezîd b. Abdurrahman el-Evdî, el-Kûfî (ö. 192/808). Sika, fakih ve abiddir.⁷³ Kaynaklarda İbn İshak'ın ravileri arasında yer aldığı söylenir.⁷⁴ Urve'den nakledilen rivayetlerden bir tanesi Abdullah b. İdrîs'e aittir. Rivayet, *Kitabu'l-Meğazi*'de⁷⁵ yer almaktadır.

İbn Ebî Şeybe, Urve'den naklettiği rivayetlerin tamamını yukarıda adı geçen hocalarından “haddesenâ” sığası ile rivayet etmiştir. Bunun anlamı, bu rivayetleri tahammül yollarının en üstünü kabul edilen semâ ile almıştır, demektir.

Burada önemli olan diğer bir husus, rivayetlerini naklettiği şeyhlerin tamamı güvenilir ravilerden oluşmasıdır. Üstelik bunların yalnız ikisi hakkında “sadûk”tur⁷⁶, denilmesinin yanında, on ikisinde sika, sebt, hâfız, zamanının muhaddisi gibi, ta'dilin en üst mertebelerine ait terimler kullanılmıştır. Ayrıca on üç şeyhten dokuzu, kaynaklarda verilen bilgilere göre Urve'nin oğlu Hişâm'dan doğrudan rivâyet naklettikleri anlaşılmaktadır. Yezid b. Harun, Halid b. Mahled, Affan b. Müslim ve Yahya b. Âdem'in Hişâm'dan Hişâm'ın ravilerinden olan Hammad b. Seleme⁷⁷ vasıtasıyla nakilde bulunmuşlardır. Abdullah b. İdrîs ise İbn İshak vasıtasıyla Hişâm'dan rivayet nakletmiştir. Hocalarında Abdullah b. Numeyr, Abdurrahim b. Süleyman, Hafs b. Gıyas, Veki b. Cerrah, Süfyan b. Uyayne ve Yahya b. Âdem aynı zamanda yazılı kaynak sahibi âlimlerdir. Dolayısıyla İbn Ebî Şeybe'nin Urve'ye nispet ettiği rivayetlerin senedinde ve ravilerinde herhangi bir problem görünmemektedir. Metin kısmına gelince rivayetlerin tamamına yakını ya aynı senetle veya farklı senetle diğer kaynaklarda yer aldığı ileriye değerdendir.

İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği kırk küsur rivayetten sadece altısını Muhammed Mustafa el-A'zami'nin Ebu'l-Esved'in rivayetinden cem ve tahkikini yaptığı Urve b. Zübeyr'e ait *Meğazi Resulillah* isimli eserde yer almaktadır. Geriye kalan kırk civarında rivayet ise Urve'ye nispet edildiği halde Ebu'l-Esved'in kanalıyla nakledilmediği için bu eserde yer almamıştır. Ancak rivayetlerin bu kaynaktan yer almaması rivayetlerin sıhhatine halel getirmemektedir. Çünkü rivayetler senet yönüyle sahih ve Buhârî, Müslim, İbn Mace, Ahmed b. Hanbel, İbn Sa'd ve İbn Hişâm gibi kaynaklarda da yer almaktadır.

e. Urve'ye Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Musannef'teki Dağılımı

Musannef'te bulunan Urve'ye ait siyer ve meğâzî ile ilgili rivâyetler yukarıda ismi geçen kaynaklardan yapılan nakiller oluşturmaktadır. Bu rivâyetlerin çoğu “Meğâzî”⁷⁸, “Fadâil”⁷⁹,

⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, “Meğâzî”, XX, 408.

⁷¹ İbn Hacer, *Tehzib*, XI,175; Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XXXI, 188; Kallek, Cengiz, “Yahya b. Adem”, *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, 234-237.

⁷² İbn Ebî Şeybe, “Meğâzî”, XX, 263.

⁷³ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal* XIV, 295-298; İbn Hacer, *Tehzib*, V,144; *Takrib*, I, 401; Koçyiğit, Talât, “Abdullah b. İdrîs”, *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, 234-237.

⁷⁴ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XIV, 295; İta Hacer, *Takrib*, II, 372.

⁷⁵ İbn Ebî Şeybe, “Meğâzî”, XX, 401.

⁷⁶ Sadûk terimi, ez-Zehabî ve İrakî'ye göre ta'dilin üçüncü, Sehâvî'ye göre beşinci mertebesinde bulunan râvî hakkında kullanılan bir sigadır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadis yazılır ve araştırılır (Aydın, *İstilahlar*, s., 132).

⁷⁷ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemal*, XXX, 235.

⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzî*, XX, 254, 257, 270, 278, 280, 280, 295, 317, 323, 328, 328, 328, 329, 343, 354, 362, 378, 378, 379, 380, 384, 388, 389, 390, 393, 395, 408, 483, 492, 517, 579, 605.

“*Siyer*⁸⁰”, “*Cenâiz*⁸¹”, “*Târîh*⁸²”, “*Evâil*”⁸³“*Tıb*”⁸⁴, gibi ana başlıklar altında bulunsa da tekrarlar göz önünde bulundurulsa “*İman*”dan “*Edeb*”e kadar çeşitli bölümlerde de yer alabilmektedir. Kısacası *Musannef*’te yer alan Urve’nin siyer ve meğâzî rivayetlerinin düzenli ve sistematik bir yapısı yoktur. Eserin her tarafına dağılmıştır. Bu dağılımda eserin yaklaşık yarısının tekrar edilmesinin de büyük bir payı olduğu görülmektedir.

f. Urve’ye Ait Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerinin Konuları

Yukarıda da ifade edildiği gibi İbn Ebî Şeybe değişik konularla ilgili Urve’den kırk beş civarında rivayet nakletmiştir. Bu rivayetlerin içeriği hakkında kronolojik sıraya göre bilgi verilecektir.

1. Hz. Ebu Bekr (r.a.) ve İlk Müslümanlar

İbn Ebî Şeybe’nin, Urve’den naklettiği rivayete göre Hz. Ebû Bekr, Müslüman olduğunda malvarlığı olarak kırk bin dirhemi vardı.⁸⁵ Hz. Ebû Bekr’in, malvarlığı ile alakalı verilen bu bilgi, miktar olarak farklı olsa da birçok kaynakta yer almaktadır. Ayrıca diğer kaynaklarda bu bilgiye ilave olarak Hicret esnasında elinde sadece beş bin dirhem bulunduğu ifade edilmektedir.⁸⁶ Hz. Ebû Bekr ile ilgili Urve’den naklettiği bir diğer bilgi ise Hz. Bilâl’in, Hz. Ebû Bekr’in bekçisi⁸⁷ olduğuna dairdir. Bu bilgisi diğer kaynaklarda yer almamakta, sadece *Musannef*’te yer almaktadır. *Musannef*’te Urve’den Hz. Ebu Bekr ile ilgili nakledilen diğer bir rivayette ise Hz. Ebû Bekr işkenceye maruz kalan Âmir b. Führeyre, Bilâl, Zinnîra, Ümmü Ubeys, Nehdiyye ile kızı ve Amr b. Muemmil kabilesinin bir cariyesi toplam yedi köleyi satın alıp Allah rızası için azat ettiği ifade edilmektedir.⁸⁸

2. Necâşî

İbn Ebî Şeybe’nin Urve’den naklettiği rivayetlerden bir tanesi de Necâşî ile ilgilidir. Bu rivayete göre, “*Onun hak olduğunu öğrendiklerinden dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün*”⁸⁹ ayetinde kastedilen Necâşî’dir.⁹⁰ Müellif, bu ayetle ilgili farklı kanaldan naklettiği diğer bir rivayette de şu bilgiyi kaydetmektedir. Necâşî, Hıristiyanların ileri gelenlerini toplayıp Hz. Cafer’e onlara Kur’ân okumasını istedi. Hz. Cafer Meryem sûresinden okuyunca onların gözleri yaşla doldu. Bunun üzerine, Maide suresi 83. ayeti nazil oldu.⁹¹ İbn Ebî Şeybe’nin naklettiği bu rivayetlere bakılırsa Necâşî’nin Müslüman olduktan sonra etrafındakileri de etkileyip Müslüman olmalarını sağladığı anlaşılmaktadır. Ancak bazı kaynaklarda⁹² bu ayetin Necâşî ile ilgili nazil olduğu söylense de çoğunluğa göre bu ayet Hz. Peygamber’i ziyaret eden Necran, Şam veya Habeşli Hıristiyan gruplarla ilgili nazil olmuştur.⁹³

⁷⁹ İbn Ebî Şeybe, “*Fedâil*”, XVII, 34, 153, 252.

⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, “*Siyer*”, XVIII, 127, 527, 529, 529

⁸¹ İbn Ebî Şeybe, “*Cenâiz*”, VII, 168, 162, 312

⁸² İbn Ebî Şeybe, “*Tarih*”, XVIII, 355, 395.

⁸³ İbn Ebî Şeybe, “*Evâil*”, XIX, 574.

⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, “*Tıb*”, XII, 63

⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, “*Meğâzi*”, XX, 254.

⁸⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 172; İbn Hacer el-Askalanî, *el-İsabe fi Temyizi’s-Sahabe*, IV, 103; ed-Diyarbakri, *Tarihu’l-Hamis*, I, 326; Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, III, 107; İbnu’l-Esir, *Üsdü’l-Ğabe*, Daru’l-Fikr, III, 223,

⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, “*Fedâil*”, XVII, 252.

⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, “*Fedâil*”, XVII, 34; Belazûrî, *Ensâb*, I, 266.

⁸⁹ Maide, 5/83.

⁹⁰ İbn Ebî Şeybe, “*Meğâzi*”, XX, 295.

⁹¹ İbn Ebî Şeybe, “*Meğâzi*”, XX, 296.

⁹² İbn İshâk, *es-Sîre*, I, 253.

⁹³ Kurtubi, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö. 671), *el-Cami’ li-Ahkami’l-Kur’an*, thk: Ahmed el-Berduni ve İbrahim Atfîş, Daru’l-Kütübi’l-Misriyye, Kahire 1964, VI, 256; İbn Kesir, *Tefsir*, VI, 220; İbn İshak, *es-Sîre*, I, 288; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 392; Beyhaki, *Delail*, II, 306; Süheyli, *Ravdu’l-Unf*, III, 240; İbn Seyyidinnas, *Uyunu’l-Eser*, Daru’l-Kalem, Beyrut, 1993, I, 150; İbn Kesir, *es-Sîre*, II, 40; İbn Kesir, *el-Bidaye*, III, 82.

3. Hz. Hatice'nin Vefatı ve Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'yle Evliliği

İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den aktardığı bilgiye göre Hz. Hatice'nin vefatı, Resûlullah'ın Medine'ye hicretinden iki yıl veya buna yakın bir süre önce meydana gelmiştir. Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'yle evliliği ise Hz. Hatice'nin vefatından üç yıl sonra Hz. Aişe altı yaşındayken gerçekleşmiş ve Hz. Aişe dokuz yaşına geldiğinde Hz. Peygamber onunla gerdeğe girmiştir.⁹⁴

4. Medine'ye Hicret

İbn Ebî Şeybe, Urve'den Resûlullah ile Hz. Ebu Bekr'in Medine'ye hicret için hazırlık yaptıkları sırada Esmâ bt. Ebî Bekr'in onlara hazırladığı azığı ve suyu bağlamak için kuşağını ikiye bölüp, bir parçasıyla su kabını diğeriyle azığı bağladığı için ona “iki kuşak sahibi” lakabı verildiğini⁹⁵ bilgisini nakleder. Buhârî⁹⁶ de Urve'den bu rivayeti naklettiği halde rivayet Urve'nin *Meğâzi*'sinde yer almamaktadır. Hicret yolculuğu esnasında Resûlullah ile Hz. Ebû Bekr mağaraya sığındıkları süre zarfında onlara yemek götüren kişinin Abdullah b. Ebî Bekr⁹⁷ olduğu rivayeti ise az farkla Urve'nin *Meğâzisi*'nde yer almaktadır.⁹⁸ Hicretle alakalı *Musannef*'te yer alan Urve'nin rivayetlerinden bir başka bilgi de Abdullah b. Zübeyr'in Kuba'da doğmuş olması⁹⁹ ve Resûlullah'ın ile Hz. Ebû Bekr'in Medine'ye girerken kendilerine hediye edilen beyaz elbiseleri giyerek girmeleridir.¹⁰⁰

Hicret esnasında Resûlullah ile Hz. Ebû Bekr mağaradayken kendilerine yemek götüren kişinin Abdullah b. Ebî Bekr olduğuna dair bilgi İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında¹⁰¹ ve *Müstedrek*'te de¹⁰² yer almaktadır. İkisi de aynı senedle İbn Ebî Şeybe'den nakletmiştir.

5. Bedir Savaşı

Musannef'te yer alan Urve b. Zübeyr'e ait rivayetlerin birkaç tanesi Bedir Savaşı hakkındadır. Hz. Osman'ın, eşi Rukiyye'nin vefatı nedeniyle, Üsâme b. Zeyd'in de defin işlerinde O'na yardımcı olduğundan dolayı Bedir savaşına katılmamaları¹⁰³ ve Resûlullah'ın Bedir kuyusunun başında durup müşriklerin ölülerine seslenmesi¹⁰⁴ gibi rivayetler az bir farkla Urve b. Zübeyr'in *Meğâzi*'sinde bulunan rivayetlerdendir.¹⁰⁵ Bedir Savaşı sırasında Hz. Zübeyr'in sarı renkli bir sarık sardığına dair bilgi ise Urve b. Zübeyr'den sadece İbn Ebî Şeybe

⁹⁴ İbn Ebî, Şeybe, “Tarih”, XVIII, 355, 395. Raviler güvenilir, hadis sahihtir. Urve'ye ait bu rivayette İbn Ebî Şeybe yalnız kalmıştır. İbn İshâk'ta Hz. Hatice'nin vefatından üç sene sonra Hz. Aişe ile evlendiği ifade edilmektedir. Ayrıca Hz. Hatice'nin vefatı ve Hz. Aişe ile ilgili Urve'den naklettiği iki rivayet yer aldığı halde bu rivayete yer verilmemiştir. İbn İshâk, Muhammed b. Yesâr (ö. 151), *es-Siretu'n-Nebevviyye*, thk: Ahmed b. Ferid el-Mezîdî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, I, 271; Müslim, II, 1039; Buhârî, “*Kitabu Menâkibi'l-Ensâr*”, V, 55 (hadis no: 3894).

⁹⁵ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 270.

⁹⁶ Buhârî, “*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*”, IV, 54 (hadis no: 2979).

⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 278;

⁹⁸ Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, thk: Muhammed Mustafa el-A'zami, Mektebetu't-Terbiyyeti'l-Arabiyye, Riyad, 1401, s., 130. Not: Urve'nin *Meğâzisi*'nde yer alan rivayette Abdullah b. Ebîbekr Mekke'de olan bitenden haber getirirdi. şeklindedir.

⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280; Müslim, III, 1691; Buhârî, “*Kitabu Menâkibi'l-Ensâr*”, V, 62 (hadis no: 3909).

¹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 280; el-Muttaki el-Hindi, Alaeddin b. Ali el-Burhanfûri (ö. 975), *Kenzu'l-Ummâl*, thk: Bekri Hayyani vd., Müessesetu'r-Risâle, Beşinci Baskı, 1981, 16, 684; İbn Sa'd, *Tabakat*, III, 172.

¹⁰¹ İbn Sa'd, *Tbakat*, III, 173

¹⁰² Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 477

¹⁰³ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 317; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 47, 48; III, 217- 218.

¹⁰⁴ İbn Ebî Şeybe, a.g.e., *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328; Buhârî, “*Kitabu'l-Meğâzi*”, V, 77 (hadis no: 3980); Müslim, II, 643 26, 27; Buhârî “*Kitabu'l-Cenâiz*”, II, 98 (hadis no: 1370)

¹⁰⁵ Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, s., 143-144; az farkla onları lanetleyerek Üsâme'nin ismi yok.

ve İbn Ebî Hatim tarafından nakledilmektedir.¹⁰⁶ Umeyye b. Halef'in Hz. Bilal tarafından öldürüldüğü haberi¹⁰⁷ de Urve'nin rivayetleri arasında yer almaktadır.

6. Uhud Savaşı

İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği rivayetlerin bir kısmı da Uhud Savaşıyla ilgilidir. Bilindiği üzere Uhud savaşında Hz. Peygamber, Abdullah b. Cübeyr (r.a.) komutasında elli kişilik bir okçu birliğini Ayneyn Tepesi'ne yerleştirmiş ve savaşın sonucu ne olursa olsun okçuların yerlerinden ayrılmamalarını emretmişti. O, bu tedbirle düşmanın arkadan saldırmasını ve Medine'ye girmesini önlemek istemişti.¹⁰⁸ İbn Ebî Şeybe Uhud savaşındaki okçular birliğinden hiç bahsetmemekle beraber Müslüman ordusunun öncüleri, arkalarında bulunanları müşriklerden sanarak geriye döndüklerini ve bu sırada Huzeyfe'nin, babasını müşriklerden biri zannederek öldürdüklerini¹⁰⁹ diğer kaynaklarda da bulunan¹¹⁰ Urve'nin rivayetiyle açıklamaktadır. Yine Beyhakî'ninde *Delâil*'inde¹¹¹ yer verdiği *Kitabu'l-Cenâiz*'deki Urve'nin rivayetine göre Uhud savaşında şehit düşen Hz. Hamza'nın kefenlenmesi için kız kardeşi Safiyye tarafından getirilen iki parça kumaş, kur'a ile paylaşılmış biriyle Hz. Hamza diğer parçayla Ensar'dan şehit düşen biri kefenlenmiştir.¹¹²

İbn Ebî Şeybe'nin konuyla ilgili Urve'den naklettiği diğer bir rivayete göre Resûlullah Uhud savaşında yüzünden yaralandı, dişi kırıldı ve susuzluktan dizüstü çöktüğü sırada etrafında da kimse kalmamıştı. Ubey b. Halef, kardeşi, Umeyye b. Halef'in intikamını almak hırsıyla şöyle diyordu: "Peygamber olduğunu iddia eden kişi nerede, karşıma çıksın. Eğer peygamberse beni öldürür." Hz. Peygamber, mızrağını veriniz" deyince sahabe: "Ya Resûlallah! Hareket edecek takatin var mı?" dedi. Resûlullah "Allah'tan, bu kişinin kanını dökmeyi diledim" deyip ve bir mızrakla onu bineğinden düşürdü. Arkadaşları gelip Umeyye'yi kurtardılar ve: "Sana bir şey olmadığını görüyoruz" dediler. Umeyye şöyle karşılık verdi: "Allah'tan kanımı dökmeyi dilemiş. Vallahi o kadar, korktum ki bu korku, Rabîa ve Mudar kabilesine dağıtılsaydı onlara yeter de artardı."¹¹³

Yine Meğazi'deki Urve'nin rivayetinde Hz. Peygamber, bir sefer dönüşünde Uhud dağına görünce "Bu bizi seven ve bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır" dediği nakledilir.¹¹⁴ Buhari¹¹⁵ ve Müslim'de¹¹⁶ bulunan bu rivayetin bütününe bakıldığında Uhud dağıyla Medine ve Medine halkı kastedildiği anlaşılmaktadır. Çünkü rivayetin devamında Hz. Peygamber Medine bölgesini harem ilan ettiğini söyler ve Medine halkı için dua eder.

7. Hendek Savaşı

Hendek savaşıyla ilgili sadece *Musannef'te* yer alan Urve'nin rivayetine göre Hendek günü iki ordu karşılaştığında, Müslümanlar daha önce hiç görmedikleri kadar sıkıntılı bir gün yaşamışlardı. Hz. Ebû Bekr başını kaldırıp hurma ağacına bakınca yılın ilk hurma yemişini gördü ve eliyle işaret ederek sevinçli bir şekilde: "Ya Resûlallah! Hurmalara bak!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah tebessüm ederek: "Allahım! Verdiğin güzel şeyleri bizden çekip alma" diye dua etti.¹¹⁷ İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den mürsel olarak naklettiği bu bilgi, başka kaynaklarda

¹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 328; *Kitabu's-Siyer*, XVII, 429. İbn Ebî Hatim, *Tefsir*, III, 755.

¹⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 323; İbn Hişam, *es-Sire*, II, 84.

¹⁰⁸ Vâkıdî, *Meğâzi*, I, 219, 220.

¹⁰⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 343.

¹¹⁰ Buhârî, "*Kitabu Bed'i'l-Halk*", IV, 125 (hadis no: 3290); Beyhaki, *Delail*, III, 230; Tabakat, II, 45.

¹¹¹ Beyhakî, *Delâil*, III, 289.

¹¹² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 168.

¹¹³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 362; Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, s.,17; Buhârî, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 40 (hadis no: 2911); Müslim, III, 1416; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 46.

¹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 354.

¹¹⁵ Buhârî, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 35 (hadis no: 2889).

¹¹⁶ Müslim, II, 993.

¹¹⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 379;

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde Yer Alan Urve B. Zübeyr'in Hz. Peygamber'in Hayatıyla İlgili Rivayetlerinin Siyer Açısından Önemi

bulunmamaktadır. *Kenzu'l-Ummal* sahibi de *Musannef'i* kaynak göstererek nakletmiştir.¹¹⁸ Bilindiği gibi Müslümanlar Hendek savaşı sırasında günlerce açlığa maruz kalmışlardı. Aynı şekilde o bölgedeki insanların beslenme ve geçim kaynağı hurmaydı.¹¹⁹ Bu nedenle Hz. Ebu Bekr'in bu olay karşısında sevinçten şaşkınlığını gizleyememesi ve Hz. Peygamber'in de onun bu duygularını paylaşması önemli bir durumdur.

Hendek savaşında Sa'd b. Muaz'ın kolundan yaralanması ile ilgili *Musannef'te* yer alan Urve'nin rivayetine göre Sa'd'ı, İbn Arike adında bir kişi kolundaki can damarından vurmuştu. Resûlullah onunla yakından ilgilenmek için mescidin yanında bir çadır kurdurdu.¹²⁰

Yine İbn Ebî Şeybe'nin Hendek savaşıyla ilgili Urve'den naklettiği rivayete göre : "*Onlar size yukarıınızdan ve aşağıınızdan gelmişlerdi; gözler de dönmüştü, yürekler ağızlara gelmişti...*"¹²¹ ayetinin Hendek savaşını anlattığını bildirir.¹²² Bu olay Urve'nin rivayetiyle İbn Ebî Şeybe'nin Meğazi'sinde yer almaktadır.

Urve'nin Hendek'le ilgili başka bir rivayetinde Hendek savaşı sırasında Benî Kureyza'dan haber getiren kişinin Hz. Zübeyr olduğunu O'nun bu fedakârlığına mukabil Hz. Peygamber'in kendisine Babam ve annem sana feda olsun" dediğini. Yine Hz. Peygamber Hz. Zübeyr için: "Her peygamberin havarisi vardır. Zübeyr de benim havarim ve halamın oğludur" dediğini¹²³ nakleder.

İbn Ebî Şeybe Urve'den naklettiğine göre Hendek günü Hz. Peygamber, Mes'ûd isminde bir sahabinin laf taşıyıcı özelliğinden faydalanmak için onun yanında Ebû Süfyân'ın Benî Kurayza'ya göndereceği askerlerin Benî Kurayza tarafından öldürüleceklerini söyledi. Bunun üzerine Mesud, bu sözü Ebû Süfyân'a ulaştırdı. Ebû Süfyân, Hz. Peygamber'in doğruluğunda şüphe etmediği için Benî Kurayza'ya asker göndermedi.¹²⁴ İbn Ebî Şeybe'den bu bilgiyi nakleden İbn Hacer, bu meselenin Hendek savaşı sırasında Müslüman olan Nuaym b. Mesud olayıyla karıştırılmış olma ihtimali olduğunu söyler.¹²⁵ Zira Gatafan kabilesinden Nuaym b. Mesud Hendek savaşı sırasında Müslüman olmuş ve kurnazlık yaparak Ebu Süfyân'ın Kurayza kabilesine asker göndermesine engel olmuştu. O'nun bu tavrı savaşın seyrini Müslümanların lehine çevirmişti.¹²⁶

8. Beni Kurayza Savaşı

Beni Kurayza savaşıyla ilgili Urve'nin rivayetlerine yer veren İbn Ebî Şeybe, Hendek savaşından dönen Resûlullah'ın, silahlarını bırakıp yıkanmak istediği sırada Cebrail'in silahlarını bırakmaması gerektiğini ve Benî Kurayza'yı işaret ettiğini, bunun üzerine Hz. Peygamber'in Benî Kurayza'nın üzerine yürüdüğünü söyler.¹²⁷

Urve'nin başka bir rivayetine göre Hendek savaşında ihanet eden Beni Kurayza hakkında hüküm veren kişi Sa'd b. Muâz'dır. Sa'd b. Muâz, onların savaşçılarının öldürülmesine, ailelerinin esir alınıp mallarının taksim edilmesine hükmetti. Resûlullah da Sa'd b. Muaz'a

¹¹⁸ el-Muttaki el-Hindi, *Kenzu'l-Ummâl*, X, 455.

¹¹⁹ el-Medhalî, İbrahim b. Muhammed, *Merviyatu Ğazveti'l-Handek*, İmadetu'l-Bahsi'l-İlmi, Medine, 1424.

¹²⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378; Müslim, III, 1389-1391.

¹²¹ Ahzâb, 33/10.

¹²² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 378; Müslim, IV, 3216; Buhârî, "*Menakibu'l-Ensâr*", V, 109 (hadis no: 4103)

¹²³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 384; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; *Tayâlisî*, *Müsned*, I, 137; *Hâkim, el-Müstedrek*, III, 367; *Buhârî*, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 27 (hadis no: 2846), Müslim, IV, 1879.

¹²⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 380.

¹²⁵ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 82, (metni ve senediyle *a.g.e.*tan Mes'ud'un tercemesi bahsinde)

¹²⁶ İbn İshak, *es-Sire*, I, II, 405

¹²⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388; *Buhârî*, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", IV, 21 (hadis no: 2813); Müslim, III, 1389.

“Allah'ın hükmüyle hükmettin” diyerek onun kararını teyit etti.¹²⁸ Özet olarak *Musannef'te* nakledilen bu iki rivayet Urve'nin *Meğazi*'sinde uzun bir şekilde yer almaktadır.¹²⁹ İbn Ebî Şeybe, Beni Kurayza savaşıyla ilgili Urve'den naklettiğine göre bu savaşta Resûlullah, Beni Kurayza'dan haber getirdiğinden dolayı Zübeyr için, annesini ve babasını bir arada zikrederek: "Anam babam sana feda olsun"¹³⁰ dedi ve "harp hiledir" buyurdu.¹³¹ Müellif, Urve aracılığıyla Hz. Aişe'den naklettiği rivayete göre "*Onlar size yukarıınızdan ve aşağıınızdan gelmişlerdi; gözler de dönmüştü, yürekler ağızlara gelmişti...*"¹³² âyetinin Hendek savaşını anlattığını anlatmaktadır. Çünkü ifade edilen durum Hendek günü olmuştu.¹³³

9. Beni Nadr Arazileri

Beni Nadr'la ilgili İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği rivayete göre Resûlullah, Beni Nadr arazisinden içinde hurma ağaçları olan bir tarlayı ikta olarak Zübeyr'e verdi.¹³⁴ *Kitabu's-Siyer*'de yer alan Beni Nadr ile ilgili bu rivayetin haricinde *Musannef'te* başka bilgi bulunmamaktadır. Bu bilgiyi İbn Sa'd Hz. Zübeyr'den bahsederken Urve'nin rivayetiyle nakletmektedir.¹³⁵

10. Benî Mustalik Savaşı

İbn Ebî Şeybe, *Meğazi*'sinde Urve'den naklettiği bir rivayette Benî Mustalik savaşı sırasında meydana gelen bazı olaylardan bahsetmektedir: Benî Mustalik kabilesi hezimete uğratıldığı sırada Muhacir köleler ile Ensâr köleler arasında tartışma çıkmıştı. Köleler Muhacir ve Ensâr'ı da olaya müdahil etmek isteyince Hz. Peygamber fitneyi önlemek için ordunun hemen yola koyulmasını emretti. Müslümanlar arasındaki bu tartışmayı kendileri için bir fırsat olarak gören Münafıklardan Abdullah b. Ubey b. Selûl (arkadaşlarına): "*Eğer Medine'ye dönersek, şerefli kimseler alçakları ant olsun ki, oradan çıkaracaktır.*"¹³⁶ sözünü söyledi. Bunu duyan Müslümanlar Hz. Peygamber'e: "Yâ Resûlallah! Doğruyu söylemiş! Zira vallahi şerefli olan sensin, alçak olan da kendisidir." dediler.¹³⁷ İbn Ebî Şeybe'nin Urve'den naklettiği bu rivayeti Suyuti de kendisinden aynı kanalla nakletmiştir. Bu olay diğer hadis ve siyer kaynaklarında ise farklı kanallardan nakledilmiştir.¹³⁸

11. Hudeybiye

Urve'nin İbn Ebî Şeybe'nin *Meğazi*'sinde yer alan en uzun rivayeti Hudeybiye ile ilgilidir. Bu rivayete göre Resûlullah Şevval ayında Hudeybiye'ye çıktı. Usfân denilen yerde karşılaştığı Benî Ka'b'dan bir adamdan Kureyş'le ilgili istihbarat aldı ve Hâlid b. Velîd'in onları engellemek için yola çıktığı öğrendi. Bunun üzerine Resûlullah sahabeyle yoldan saparak iki tepe arasından Gamîm'e indi ve Resûlullah burada ashabıyla istişarede bulundu. Hz. Ebû Bekr Mekkelilerle çarpışmayı tavsiye ederken Mîkdâd b. el-Esved de O'nu destekler mahiyette sözler söyledi. Resûlullah harem bölgesine girince burada devesi çöktü. Bunu üzerine Hz. Peygamber çarpışma yerine anlaşmayı düşündüğünü söyledi.

¹²⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 390; İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 426.

¹²⁹ Urve b. Zübeyr, *Meğâzi Resulillah*, s., 186-188 daha geniş bir şekilde

¹³⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 389; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 154.

¹³¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 388.

¹³² Ahzab, 33/10.

¹³³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, *Kitabu'l-Megazi*, XX, 378; Müslim (4/ 3216: 12) müelliften; Buhârî (4103) ve Nesâî (11398) müellifin senediyle rivayet ettiler.

¹³⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu's-Siyer* XVII, 527, 529.

¹³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, III, 104.

¹³⁶ Münâfikûn, 63/8.

¹³⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 393.

¹³⁸ Buhârî "*Kitabu Tefsiri'l-Kurân*", VI, 152 (hadis no: 4900) ve Müslim, IV, 2140; Zeyd b. Erkam'dan; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, VI, 225- 226; Taberî, *Tarih*, II, 109; Beyhakî, *Delâil*, IV, 52- 53.

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde Yer Alan Urve B. Zübeyr'in Hz. Peygamber'in Hayatıyla İlgili Rivayetlerinin Siyer Açısından Önemi

Hudeybiye'de konakladıkları sırada kuyudaki su az gelince Resûlullah arkadaşlarına bir ok verdi ve kuyuya atmalarını söyledi. Sahabe oku kuyuya atınca kuyunun suyu fişkırp yükselmeye başladı ve halk suya kandı.

H. Peygamber, kendisine elçi olarak gönderilen Urve b. Mes'ûd'a savaşmak için gelmediklerini umre yapıp döneceklerini, savaşta bir hayır olmadığını, Kureyş'in Beytullah ile arasından çekilmeleri gerektiğini söyledi. Urve, gördüklerini dönüp Kureyş'e anlatınca Kureyş, Süheyl b. Amr ve Mikrez b. Hafs'ı gönderip Hz. Peygamber'in bu sene Umre yapmadan geri dönmesini istediler. Resûlullah onların bu isteklerini kabul etti ve sözleşmeye "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla yazınız" dediğinde onlar tepki gösterince Resûlullah onların istediği gibi yazdırdı. Anlaşmanın sonuna yazılan Allah'ın Resülü ifadesi yerine Muhammed b. Abdillah yazıldı. Anlaşmanı şartları içerisinde karşılıklı güven ve müşriklerden gelenlerin iadesi Müslümanların ise iade edilmemesi maddeleri de vardı. Beni Ka'b Müslümanlarla, Benû Bekr ise Kureyş ile ittifak yapacaklarını ilan ettiler. Müşriklerin elinde esir bulunan ama kaçarak Hudeybiye'de Müslümanlara sığınmak isteyen Ebû Cendel ise müşriklere bırakıldı.¹³⁹

İbn Ebî Şeybe, Urve'nin isnadıyla diğer kaynaklarda da yer alan¹⁴⁰ Hudeybiye ile ilgili başka bir rivayette de Hz. Peygamber'in bin küsur kişiyle yola çıktığını, Zu'l-Huleyfe'ye gelince kurbanlıklarına gerdanlık takıp işaretlediğini ve ihrama girdiğini.¹⁴¹ nakleder. Resûlullah'ın umre yapması engellendiği yıl Hz. Peygamber, Hudeybiye'ye gidip Hill denilen yerde ikamet etti. Namazını ise haremde kılıyordu. Yapılan anlaşmanın şartları Müslümanların çok ağırına gittiği için onlar Resûlullah'ın sözünü dinlemede gevşeklik gösterdiler. Ümmü Seleme'nin tavsiyesiyle Resûlullah kurbanını kesip tıraş olunca sahabe de tıraş olup ihramdan çıktı.¹⁴²

12. Mekke'nin Fethi

İbn Ebî Şeybe Mekke'nin fethiyle ilgili Urvre'den naklettiği rivayete göre Mekke, fethedildiği gün Bilâl, Ka'be'nin damına çıkıp ezan okudu."¹⁴³Mekke fethinden sonra Resûlullah Umre yapıp hac için Hz. Ebû Bekr'i Mekke'de bıraktı. Bu yıl itibarıyla Müşriklerin hac etmeleri ve bundan sonra Ka'be'yi çıplak bir şekilde tavaf etmeleri yasaklandı.¹⁴⁴

13. Mute Savaşı

Üsâme'nin komutan tayin edilmesi ilgili Urve'den nakledilen rivayette, içinde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer 'in de bulunduğu orduya Üsame komutan olarak tayin edilmişti. Ashabtan bazıları buna itiraz edince Hz. Peygamber, daha önce de onun babasına da itiraz edildiğini hatırlatarak Üsame'nin kendisi için çok değerli olduğunu ve bu işe layık olduğunu söyledi ve kendisine iyi davranılmasını emretti.¹⁴⁵ Burada İbn Ebî Şeybe'nin Mute savaşı olarak isimlendirdiği bu olay Hz. Peygamber'in vefatına yakın bir tarihte Şam topraklarına gönderilmek üzere hazırlanan ordunun komutanlığıdır.

14. Hz. Peygamber'e Büyü Yapılması

Urve'nin rivayetiyle *Musannef'te* yer alan önemli bir konu da Hz. Peygamber'e büyü yapılması meselesidir. *Kitabu'Tıbb*'da yer alan rivayete göre Beni Zürayk Yahudilerinden Lebîd

¹³⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 395; el-Müttaki, *Kenzu'l-Ummâl X, 483*; Buhârî, "*Kitabu'l-Cihâdi ve's-Siyer*", III, 193 (hadis no: 2731, hadisin diğer bölümleri 1694); Taberânî, XX, 13,14.

¹⁴⁰ Zührî, İbn Şihab, Muhammed b. Süleyman b. Abdillah, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zükkar, Daru'l-Fikir, 1981, s. 50; Buhârî, "*Kitabu'l-Meğâzi*", V, 123 (hadis no: 4157).

¹⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 408; Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, thk. Süheyl Zekkâr, s., 50.

¹⁴² İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 401; İbn İshâk, *es-Sîre*, II, 463, Müslümanların tavrı ve Ümmü Seleme'nin tavsiyesi eksik; ez-Zührî, *el-Meğâzi'n-Nebeviyye*, s., 56. Son kısmı var. Taberânî, XX, 13,14.

¹⁴³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 483; *Kitabu'l-Libas*, XII, 540; Beyhakî, *Delâil* (5/78).

¹⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 492.

¹⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e., Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 517; *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 234; Buhârî "*Kitabu'l-Menâkib*", V, 23 (hadis no: 3730); Müslim IV, 1884.

b. el-A'sam adında biri Resûlullah'a büyü yaptı. Bu olay Hz. Peygamber'e vahiyle bildirildi. Zî Ervân kuyusunda büyü malzemesi olarak bulunan, tarak, taraktaki saç kalıntıları ve erkek hurma tomurcuğunun içi kuyudan çıkarılmadan toprakla kapatıldı.¹⁴⁶

15. Allah Yolunda İlk Kılıç Çeken Kişi

İbn Ebî Şeybe'nin *Kitabu Fadli'l-Cihad*, *Kitabu'l-Fedail* ve *Kitabu'l-Evail*'de naklettiği Urve'nin rivayetlerinden bir tanesi de Allah yolunda ilk kılıç çeken kişinin Zübeyr b. el-Avvâm olduğu ile ilgilidir.¹⁴⁷ Mekke'de Resûlullah'ın öldürüldüğüne dair bir söylenti yayılınca, Zübeyr kılıcıyla, insanları yara yara Mekke'nin üst tarafında olan Resûlullah'ın yanına vardı. Meseleyi anlayan Resûlullah Zübeyr'e istiğfarda bulunup kendisi ve kılıcı için dua etti.¹⁴⁸

16. Hz. Peygamber'in Vefatı

Resûlullah'ın üç parça Yemen işi pamuklu bez ile kefenlendiğine¹⁴⁹, Resûlullah'ın defin işlemi Hz. Ebû Bekr ve Hz. Ömer'in bulunmadığına, onların o esnada Ensâr'ın yanında olduklarına dair *Musannef*'te yer alan bilgi de Urve'nin rivayetleri arasında yer alır.¹⁵⁰

17. Dûme Liderinin Hediyesi

İbn Ebî Şeybe Urve'den Dûme liderinin, müşrik iken Resûlullah'a bir hediye verdiğini. Resûlullah'ın da bu hediyeyi kabul ettiğini nakleder.¹⁵¹

SONUÇ

İbn Ebî Şeybe, siyerle ilgili Urve b. Zübeyr'den naklettiği kırk küsur rivayeti on dört hocası aracılığıyla nakletmiştir. Müellifin Urve'den aktardığı bu rivayetler, sened yönüyle herhangi bir eleştiriye maruz kalmadığı gibi, metin itibarıyla da diğer kaynaklardaki bilgilerle örtüşmekte ve benzer haberlerle desteklenmektedir. Ancak bu rivayetlerden sadece altı tanesi Urve'ye nispet edilen ve Ebû'l-Esved el-Kuraşî tarafından kaleme alınmış *Meğâzî Resulillah* isimli eserde bulunmaktadır. Bunun sebebi ise nakledilen bu bilgiler Ebu'l-Esved el-Kuraşî kanalıyla gelmemiş olmamasıdır. Bu durum ise İbn Ebî Şeybe'nin Urve'ye dayandırdığı bu rivayetlerin önemini daha da artırmaktadır. Zira bu bilgilerin tamamı senet itibarıyla Urve'ye dayanmasa da metin ve içerik yönüyle başta Buhârî, Müslim olmak üzere birçok sahih hadis ve siyer kaynaklarında yer almaktadır. *Musannef*'te yer alan Urve'nin rivayetlerinde siyer kaynaklarındaki bilgilerden fazla farklı bilgi bulunmamaktadır. Fakat Hz. Bilal ile alakalı onun Hz. Ebû Bekr'in bekçisi olduğuna dair malumata *Musannef*'in haricindeki kaynaklarda rastlanılmamaktadır. Asr-ı Saadete dair bu malumat küçük olsa da meseleye siyer ilmi açısından baktığımızda Hz. Peygamber'in iki yakın arkadaşı olan Hz. Ebû Bekr ve Hz. Bilal ile alakalı önemli bir ayrıntı olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu't-Tib*, XII, 63; Buhârî, "*Kitabu't-Tib*", VII, 136 (hadis no: 5763), Müslim, IV, 1719; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (ö. 275), *Sünen*, thk: Şuayb el-Arna'ut vd., Daru'r-Risale'l-Alemiyeye, 2009, *et-Tib*, 45.

¹⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Evâil*, XIX, 574.

¹⁴⁸ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Fedâil*, XVII, 153; *Kitabu'l-Cihad*, X, 348; Ahmed b. Hanbel, *Fedâilü's-Sahabe*, thk: Vasiyullah Muhammed Abbas, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1983, II, 735; Taberânî, *M. Kebîr*, I, 119; Beyhakî, *Delâil*, VI, 367.

¹⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Cenâiz*, VII, 162; Buhârî, "*Kitabu'l-Cenâiz*", II, 77 (hadis no: 1271), Müslim, II, 650; İbn Mâce, *Sünen*, *Cenâiz*, 11.

¹⁵⁰ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu'l-Meğâzi*, XX, 579.

¹⁵¹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Kitabu's-Siyer* XVIII, 127.

İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde Yer Alan Urve B. Zübeyr'in Hz. Peygamber'in Hayatıyla İlgili Rivayetlerinin Siyer Açısından Önemi

KAYNAKÇA

Ahmed b. Hanbel, Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî el-Mervezî (ö. 241/855), Fedailü's-Sahabe, thk: Vasiyullah Muhammed Abbas, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut 1983.

Azamî, Muhammed Mustafa, Dirâsat fi'l-Hadisi'n-Nebevi ve Tarihi Tedâvinihi, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1992.

Badğadî, el-Hatib el-Hafız Ebu Bekr Ahmed b. Ali (ö. 463/1071), Tarihu Bağdad, Daru'l-Kütübi'l-Arabi, Beyrut ts.

Belâzurî, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzurî (ö. 279/892), Ensabu'l-Eşraf, thk. Suheyl Zekkar - Riyaz Zerkeli, Beyrut 1996.

Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. Huseyin b. Ali el-Beyhakî (ö. 458/1066), Delailu'n-Nubuvve ve Ma'rifetu Ahvali Sahibi's-Şeri'a, thk. Abdulmu'ti el-Kal'aci, Beyrut 1985.

Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdillâh el-Buhari (ö. 256/870), el-Cami'u's-Sahih el-Müsnedü'l-Muhtasar Min Umuri Resulillah ve Sünenihi ve Eyyamihi, thk. Muhammed Züheyr b. Nasır, Daru Tavki'n-Necât, 1422.

----- et-Târîhu'l-Kebîr, thk: Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr, Beyrut tz.

----- et-Târîhu's-Sağîr(el-Evsat), thk: Mahmûd İbrahim Zâyid, Dâru'l-Va'î, Mektebetü Dâri't-Türâs, Kahire, 1977.

Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen ed-Diyârbekri (ö. 966/1559), Tarihu'l-Hamis fi Ahvali Enfesi'n-Nefis, Daru Sadır, Beyrut, ts.

Hakim, Ebu Abdillâh el-Hakim Muhammed b. Abdillâh en-Nisaburi (ö. 405/1014), el-Mustedrak ale's-Sahihayn, tah. Mustafa Abdulkadir Ata, Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut, 1990, (eş-Şamile).

Hacı Halîfe, Mustafa b. Abdillâh (Kâtib Çelebi), Keşfu'z-Zunun an Esmâ'l-Kütübi ve'l-Funûn, thk: Şerafettin Yalıtıkaya-Rıfat Bilge, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.

Hatipoğlu, İbrahim, "Süfyân b. Uyeyne", DİA, XXXVIII, İstanbul 2010, 28-29.

İbn Abdilber, Ebu Omer Cemaluddin Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemeri (ö. 463/1071), ed-Dürer fi İhtisârî'l-Meğâzi ve's-Siyer, tlk, thrc: Mustafa Dîb el-Buğa, Teclîdu'l-Fidâ, Dimaşk, 1984.

İbnu'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemaeddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdadi et-Teymi el-Kureşî (ö. 597/1201), Sıfatu's-Safve, thk. Târik Muhammed Abdulmunim, Daru İbn Haldun Neşri, İskenderiye.

İbn Ebî Hatim, Ebu Muhammed Abdurrahman Muhammed b. İdris er-Razi el-Münziri et-Teymi (ö. 327/939), el-Cerh ve't-Ta'dil, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, 1952.

----- Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm, thk., Es'ad Muhammed et-Tayyib, Mektebetu Nizar Mustafa el-Bâz, Suudi Arabistan, Üçüncü Baskı, 1419

İbn Ebî Şeybe, Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe Ebu Bekr el-'Absî el-Küfî (ö. 235/849), el-Musannef, thk. Muhammed Avvame, Daru'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiye, Cidde, 2006.

----- Kitabu'l-Meğazi li İbn Ebî Şeybe, thk. Abdülaziz b. İbrahim el-Ömeri, Daru İşbiliya, Riyad, 1999

İbnu'l-Esir, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Muhammed b., Abdilkerim b. Abdilvahid eş-Şeybanî el-Cezerî (ö. 630/1233), Üsdü'l-Ğâbe fi Ma'rifeti's-Sahâbe, Beyrut 1417.

----- el-Kamil fi't-Tarih, Dâru Sâdır, (I-IV. Ciltler) Beyrut 1399/1979 (V-XII. Ciltler) 1402/1982.

İbn Hacer el-Askalanî Şihabuddin Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali (ö. 852/1448), Tehziibu't-Tehzib, Matbaatu Meclisi Dairati'l-Mearif, Haydarabad, 1910.

----- Takribu't-Tehzib, thk: Abdülvehhab Abdüllatif, Dari'l-Ma'rife, İkinci Baskı, Beyrut 1975.

----- Takribu't-Tehzib, thk: M. Avvame Daru'r-Reşid Suriye, 1986

----- el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, thk. Adil Ahmed vd. Daru'l-kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 1415.

- *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, thk: Ali Muhammed el-Becâvî, *Dâru'l-Cil*, Beyrut 1992.
- İbn Hıbbân*, Ebu Hâtîm Muhammed b. Hıbbân b. Ahmed et-Temimî el-Büstî, (ö. 354/965), *Mesâhîru Ulemâi'l-Emsâr*, *Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1959.
- Meşâhîru Ulemâi'l-Emsâr ve A'lâmu Fukahâi'l-Aktar*, thk: Marzûk Ali İbrahim, *Müessesetü'l- Kütübi's-Sakâfîyye*, Beyrût, 1987.
- *es-Sikât*, thk: Seyyid Şerefuddin Ahmed, *Dâru'l-Fikr*, Beyrut, 1975
- *es-Sire'n-Nebeviyye ve Ahbaru'l-Hulefa*, thk. Hafız Seyyid Bek, *el-Kütübi's-Sekâfîyye*, Beyrut, 1417.
- İbn Hişâm*, Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyub el-Hımyeri Ebu Muhammed Cemalüddin, (ö. 213/828), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk: Mustafa es-Seka vd, *Şirketu Mustafa el-Bâbi*, Mısır, İkinci Baskı, 1975.
- İbn İshâk*, Muhammed b. Yesâr (ö. 151/768), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk: Ahmed Ferid el-Mezidî, *Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, 2004.
- İbn Kesir*, Ebu'l-Fida İsmail b. Omer İbn Kesir (ö. 774/1372), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdulvahit, *Daru'l-Marife*, Beyrut, 1976.
- *el-Bidaye ve'n-Nihaye fî't-Tarih*, *Mektebetu'l-Mearif*, Beyrut, 1978.
- *el-Bidaye ve'n-Nihaye fî't-Tarih*, *Dâru'l-Ma'rife*, III. Bsk., Beyrut 1998.
- *el-Bidaye ve'n-Nihaye fî't-Tarih*, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim (mukaddime)*, *Daru'l-Ma'rife*, Beyrut, 1388.
- İbn Kuteybe*, Ebu Mumammed Abdullah b. Muslim b. Kuteybe ed-Dineveri (ö. 276/889), *el-Maarif*, thk. Servet Ukkâşe, Mısır 1960, *el-Hey'etu'l-Misriye*, Kahire, 1992.
- İbn Mâce*, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (ö. 275/888), *Sünen*, thk: Şuayb el-Arna'ut vd., *Daru'r-Risale'l-Alemiyye*, 2009.
- İbn Sa'd*, Ebu Abdillâh Muhammed (ö. 230/844), *et-Tabakatu'l-Kübra*, *Daru Sadır*, Beyrut, 1966
- İbn Seyyidinnâs*, Ebu'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Seyyidinnâs el-Ya'muri (ö. 734/1333), *Uyunu'l-Eser*, ta'lik: İbrahim Muhammed Ramadan, *Daru'l-Kalem*, Beyrut, 1993.
- Kallek, Cengiz "Yahya b. Adem", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, 234-237.
- Kandemir, M. Yaşar, "Affân b. Müslim", *DİA*, I, İstanbul 1998, 399-400.
- Kurtubî*, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr (ö. 671/1272), *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*, thk: Ahmed el-Berduni ve İbrahim Atfîş, *Daru'l-Kütübi'l-Misriyye*, Kahire 1964.
- Medhalî*, İbrahim b. Muhammed, *Merviyatu Ğazveti'l-Handek*, *İmadetu'l-Bahsi'l-İlmi*, Medine, 1424.
- Mizzî*, el-Hafız Cemaluddin Ebu'l-Haccac Yusuf (ö. 742/1341), *Tehzibu'l-Kemal fî Esmâ'r-Rical*, *Müessesetu'r-Risale*, Beyrut, 1402.
- Muttakî el-Hindî*, Alaeddin b. Ali el-Burhanfüri (ö. 975/1567), *Kenzu'l-Ummâl*, thk: Bekri Hayyani vd., *Müessesetu'r-Risâle*, Beşinci Baskı, 1981.
- Müslim*, Müslim b. el-Haccâc Ebu'l-Hasan el-Kuşeyri en-Nisâburi, (ö. 261/875), *el-Müsnedü's-Sahihu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adli ani'l-Adli ilâ Resulillah*, thk., Muhammed Fuad Abdülbaki, *Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi*, Beyrut, ts.
- *el-Bidaye ve'n-Nihaye fî't-Tarih*, *el-Künâ*, thk: Abdurrahim Muhammed Ahmed, *el-Câmiatu'l-İslâmiyye*, Medine 1404.
- Nevevî*, Ebu Zekeriyâ Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî (ö. 676/1277), *Tehzibu'l-Esmâ ve'l-Luġât*, *Dâru'l-Fikr*, Beyrut 1996.
- Ömerî*, Abdülaziz b. İbrahim, *Kitabu'l-Meġâzi li İbn Ebî Şeybe*, *Daru İşbiliye*, Riyad, 1999.
- Özaşar*, Mehmet Emin, "Veki' b. el-Cerrâh", *DİA*, XLIII, İstanbul 2013, 8-9.
- Sehâvî*, el-Hafız Şemsuddin Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1496/), *et-Tuhfetu'l-Latife fî Târîhi'l-Medineti's-Şerife*, *Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut 1993.
- Suyûtî*, Hafız Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr (ö. 911/1505), *Tarihu'l-Hulefa*, thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, ts.

İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'inde Yer Alan Urve B. Zübeyr'in Hz. Peygamber'in Hayatıyla İlgili Rivayetlerinin Siyer Açısından Önemi

----- *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Tarih, ed-Durru'l-Mesur, thk: Muhammed b. Lutfi es-Sabbağ, Camiatu'l-Melik Suud, Riyad, ts*

----- *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Tarih, Tabakâtu'l-Huffâz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1403.*

Süheylî, Ebu'l-Kasım Abdurrahman(ö. 581/1185), er-Ravdu'l-Unuf, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arâbi, Beyrut, 1412.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberî (ö. 310/922), Tarihu'l-Ümem ve'l-Müluk, Beyrut 1987.

Taberânî, Süleyman b. Ahmed el-Lahmi eş-Şami Ebu Kasım et-Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Mektebetu İbn Teymiyye, Kahire ts.

Tayâlisi, Ebu Davud Süleyman b. Davud b. el-Cârüd et-Tayâlisi (ö. 204/819), Müsnedu Ebî Davud et-Tayalisi, thk., Abdülmusin et-Türki, Daru Hecer, Mısır, 1999, (eş-Şâmile).

Urve b. Zübeyr, Ebû Abdillâh Urve b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm b. Huveylid el-Kureşî el-Esedî (ö. 94/713), Meğâzî Resulillah, thk. Muhammed Mustafa el-A'zami, Mektebetu't-Terbiyeti'l-Arabiye, Riyad, 1401.

*Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî (ö. 207/822), el-Meğâzî, Daru'l-A'lemi, Beyrut, 1989, 3. Baskı
Yatkın, Nihat, Ebu Bekr İbn Ebî Şeybe ve Kitabı'l-Musannef'i, AÜSBE Basılmamış doktora tezi, Erzurum 1998.*

Koçyiğit, Talât, "Abdullah b. İdris", DİA, XLIII, İstanbul 2013, 234-237.

Köse, Saffet, "Hafs b. Gıyas", DİA, XV, İstanbul 1997, 118.

Zehebî, Şemsuddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, (ö. 748/1347) Siyeru A'lami'n-Nübela, thk. Şuayb el-Anaut vd., Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1985, Üçüncü Baskı

----- *el-Bidaye ve'n-Nihaye fi't-Tarih, Daru'l-Hadis, Kahire, 2006.*

----- *Tarihu'l-İslam ve Vefeyatu'l-Meşahir ve'l-A'lam, thk: Ömer Abdüsselam Tedmiri, Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1987.*

----- *Tarih, Tarihu'l-İslam, thk: Beşşar, Daru'l-Ğarbi'l-İslami, 2003.*

----- *el-İber fi Haber men Ğaber, thk: Salahuddin el-Muncid, Matbaatu Hükümeti'l-Kuveyt, İkinci Baskı, Kuveyt 1948.*

----- *es-Sîretu'n-Nebevviye, thk: Hüsamuddin el-Kudsî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, İkinci Baskı, Beyrut 1988.*

----- *el-Kâşif fi Ma'rifeti men lehu Rivâye fi'l-Kütübi's-Sitte, I-II, thk: Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible li's-Sakâfeti'l-İslâmiyye, Cidde, 1992.*

Zühri, İbn Şihab, Muhammed b. Süleyman b. Abdillâh (ö. 124/741), el-Meğâzî'n-Nebevviye, thk. Süheyl Zükkar, Daru'l-Fikir, 1981.

